

נאמר של נייר

שלום עליכם „בלתי מצונזר וערוך“ בעברית *

המחברת האהובה על מנחם בגין * „הדור השני“

בקיבוץ * „תירגמה ועיבדה שרה טוביה“

שורשים

סיפורי הרכבת

במשך למעלה משנות דור הורגלו קוראי העברית לקרוא את יצירותיו של הסופר פרידמן שלום עליכם בתרגום מעורב, מצונזר, ערוך ומתוקן, בידו חתנו ומתרגמו של שלום עליכם, י"ד ברקוביץ. הוא עשה כל שביכולתו לשכלל את האידש היומיומית של הרחוב, לעברית של בית-המיקדש, כדברי הסופר שלמה

בעברית בשלמותו — את סיפורי הרכבת. קובץ סיפורים זה ראה אור במקור, ובו 20 סיפורים, בעוד שבתרגום ברקוביץ נעלמו מסיבות השמורות עם המתרגם 13 סיפורים.

בדומה לשאר יצירותיו של שלום עליכם, הרי שגם סיפורי הרכבת דן ברובו הגדול בתיאורה של כלכלת העיירה היהודית בימיה הראשונים, דגם יסוד ספרותי, שבמרי כזו מצויים מספרים, המתחלמים בדיבורם, בהוללים על ממונם, או לעיתים מתגדדים בחרסי עניותם. בדומה ליתר יצירותיו של שלום עליכם, הרי שגלילית דמויות זו מוצגת במהלכו של דיבור הפורש בהרבה חבה, ללא כחל ושרק, את הנפש העממית, כמו היתה סנטוגרפיה של הסבל היהודי. שלום עליכם עושה זאת בלשונם של סופרים, סוכנים נוסעים, וטישטוש גבולות כמעט שיטתי בין המספר לבין המאזין.

האיזונובאן געשיכטעס (סיפורי-הרכבת) מביא כאמור 20 סיפורים, שכולם סופרו במועדים שונים ברכבות המהלכות ברחבי מוזרתיאירופה של ראשית המאה, סיפורים שאותם מגדיר שלום עליכם: „נפלא תיך על רעיון. קניתי לי כבודונה פינקס חריש ועיפרון, וכל מה שרואות עיני, וכל מה ששומעות אוזני כדרך, נוטל אני ורוי שם בפניקס. וכפי שהנכם רואים הצטבר אצלי, בלא עין הרע, לא מעט חומר, שישפיק כדי שנה לקריאה...“

סיפורים אלה, שסופרו בקרונות הרכבות שהילכו ברוסיה הצארית, הפכו עד מהרה לנידבך חשוב בקליסקה של ספרות האידש, במיטבה, וביניהם: האיש מבואנוס-אירס, קבר-אבות, הבטלן, גימנאסיה, צ'התייצב

* כתבי שלום עליכם — סיפורי הרכבת; עברית: אריה אהרוני; הוצאת אל"ף; 210 עמודים (כריכה קשה).

שלום עליכם „קניתי פינקס חדש ועיפרון“

העולם השני; ספרות שמשום מה זכה נציגה האחרון, יצחק בשוויים-זינגר, לפרסיונול, מבלי שסיפוריו ישוו לספרות האידש בגדולתה.

גראפומניה

טל"ח

כותב שורות אלה לא זכה, בשל גילו המבוגר יחסית, ליהנות ו/או להשחית את נפשו באחד מ-19 הספרים לילדים, אותם פירסמה, כמאמר הדש של ספרה ה-20, הגב' גלילה רוין-פדר, הנשואה למפקד המעבדה הניידת של המשטרה. דש העטיפה של הספר הג'ל מבושר, כי הספר טעות * הוא „ספרה הראשון למכתרים...“

עיון בטעות הבהיר לכותב שורות אלה, כי עיונו היה בבחינת מקח טעות, למרות שחשפיק ולמד בתודמנות טראגית זו לספרות הישראלית את פשר הוראת-הקבע הבנקאית טל"ח (טעות לעולם חוזרת), המתנוססת על גליונות-החשבון של כל הבנקים. העיון הג'ל בטעות הג'ל הבהירו מעל ומעבר לכל ספק, כי היתה זו טעותו של המו"ל, שניבצר ממנו להבין, כי דריי שותיו של קהל צרכני-הקריאה המבוגר, מעודן ומתורבת יותר מאשר קהל הצרכנים הצעיר, לו הקדישה רוין-פדר את 19 ספריה הקודמים.

כבר בדש האחרון של ספרה ה-20 מבחירה רוין-פדר, כי ספרה עוסק בין השאר בשאלה: „מה אירע בחורשת פנהדי? ריה באותו ליל סערה, כמכוננית שבה ישבו דירי נרין הפסיכיאטר, והגית נוף הפצייני-פית...“ והקורא עשוי לתאר לעצמו אילו

גלילה רוין-פדר מה אירע בחורשה?

דברים מרתקים התרחשו בין השניים, שיעמום תלומי של 163 עמודים, שהנוני לה הגב' רוין-פדר, לא זכה לדלג על השאלה מה אירע בחורשת פנהדי... וכך, בדומה לגברות אחרות, שהתמחו בו'אנר עלוב זה של ספרות לילדים-מבוגרים או למבוגרים-ילדותיים, הרי שזכה ספר זה למסע של יחסים-ציבור, עד שניתן לחשוב כי המחברת עומדת, אויטו-טו, להתייצב

* גלילה רוין-פדר — טעות; הוצאת מילוא; 163 עמודים (כריכה קשה) + תמונת המחברת.

בח, הנשרף, אינומל ועוד מסיפורי הרכבת.

במהלך הסיפורים הקצרים מתחברים להם המספר והמאזינים זה אל זה, בזכות הרכבת והמיקריות. למרות שהגם המיד יהודים המחפשים את המגע ואת הברחה מהנרות והניכור הסביבתיים. סיפור ייצגני הוא הנשרף, ובו מתאר המספר לקהל מאזיניו בקרון הרכבת על ייסוריו ועל מר גורלו, כיצד נשרף ויצא נקי מכל נכסיו, ולו בת שעליו לשדכה. הוא ממשיך ומספר כיצד שכניו בעיירה הלשינו עליו, ומסרו לחברת-הביטוח שהוא לא נשרף אלא הבעיר את חנותו! כאן מצליח המספר ליצור מתח מרתק בין אומללותו לבין העובדות, תוך שהוא מפתח אומללות של דרגות, שבמהלכה הוא טורח אפילו ומכנה את עצמו כאומלל פי שלושה, ושאר סדרות של שעשועי-לשון, כמקובל בשאר סיפוריו של שלום עליכם.

ואכן, הסיפור הנשרף רצוף בתיאורים כמו: „מזל היה, שכשעת מועשה, בשעה שבישחת, איש אצלנו כבוהוסלאב לא ידע על כך; ואומנם עבר הכל חלק... ורק לאחר מכן, כשקרה האסון, כשאני נישרפתי שנית, ואת אומרת, החלו אחינו בני-ישראל רצים אל המרכנים: איפה היה מבוטח? ומתי היה מבוטח? ובכמה היה מבוטח?... וכשנכוחו לדעת, שבקשורת אלפים, נעשה מין רעש — אלוהים אריי רים! סמיימיני, שבקשורת אלפים? שמויי עה מרדכי ייקח עשרת-אלפים קרבונים!... קדחת בעצמותיכם! מה איכפת לכם שמרישה מרדכי ייקח עשרת-אלפים? מה הפחד? שמא מרויח חלילה מרישה מרדכי איזה רובל?...“

סיפור הרכבת מהווה עוד הוכחה לגודל לתה של ספרות האידש, גדולה שהגיעה לקיצה בעצם המדמה בימי מילחמת

אסור להיות טוב

ציטוט

הספר סיפורי הרכבת מאת שלום עליכם (ראו: שורשים), שראה אור באחרונה, רצוף נוסח שלום-עלייכמי במיטבה, כמו הקטעים הרציבים:

● (תחנת באראנוביץ) אבי עליו השלום סיפר לי במו פיו שהוא שמע זאת מאביו כמה וכמה פעמים. סברה היא כי סיפור המעשה כולו היה רשום אצלנו איפה שהוא בפניקס ישן, שמזמן כבר נשרף. אתם רשאים לחוקק לכם, אבל אני אומר לכם שחבל שהפניקס נשרף. היו שם כתובים, אומרים, סיפורים מרתקים, הרבה יותר יפים מאלה הנידפסים בספרי המעשיות של היום ובעיתונים. קיצור המעשה — היה זה בימי ניקולא הראשון, בימי ההלקאה, מה אתם מחייכים? אתם יודעים מה זאת ההלקאה? ההלקאה פירושה — שהיו מלקים, מריצים, בין השורות" מה פירוש, בין השורות?" שוב אינכם יודעים? ציך, זאת אומרת, להסביר לכם. תארו לעצמכם — ניצבות זו מולו שתי שורות של חיילים עם מגלבי ברזל, ואתם מטיילים לכם ביניהם כעשרים וכמה פעמים הלוך וחזור, במחילה מכבודכם, ערומים כביום היולדכם ועושים לכם מה שעשה לכם הרבי ב"חזר" כשלא צייתם ללמוד... יודעים אתם כבר את הטעם של „להרץ בין השורות"? אם כן, יכולים אתם לשמוע הלאה...

● (האיש מבואנוס-אירס) בעיר הזאת, שושמאקו, גדלתי והתחנכתי על טהרת מכות יבשות, וסטירות-לחי, הבטות-אגרוף, שפכידים בעיניים וסימנים כחולים על הגוף, ובנוסף לכך — בטן רעבה. שום דבר, אתה שומע, אינני מיטיב כליכך לזכור, כמו את העב. רעב יצאתי לאוויר העולם, והייתי רעב עד שהגעתי לשכל. רעב, צביטות-לב ועוויתת-מעיים... למה לך יותר? שרף, אתה יודע מה פירוש שרף? זה צומח על העצם וכלזמרים משתמשים בזה במקום קאניפול. מירנסתי קיבתי בו — תאמין לי או לא — כמעט קיץ שלם. היה זה הקיץ שבו אבי החורג, הייט חרומף, כמעט שתלש את רזוני וגירש אותי מבית-אמי, ואני ברחתי מסושמאקו למיטאבה. אתה רואה את היד הזאת? — עוד נשאר סימן...

● (אסור להיות טוב) אסור להיות טוב! — אומר לי יהודי הגון למראה עם יבלת על אפו ונוטל אצלי סיגריה לעישון — אתה שומע? אסור להיות טוב! בשל טוב-לבי, בשל אופיי הגרוע, הרי בישלת לי לעצמי חתונה, פיטמתי אסון בביתי שלי, שני אסונות, כדאי לך לשמוע! רצה אלוהים לזכותני במצווה, שלח הוא לי יתומה עם יתום. השם עש אותי, מנע ממני ילדים, לקחתי לי בעצמי, לקחתי ילדים זרים, היטבתי עמם. עשיתי מהם בני-אדם, גומלים הם לי עכשיו באבנים...